

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band: - (1752)
Heft: 27

Artikel: Io. Iacobi Laufferi, [...] quis sit vere literatus praelectio
Autor: Laufferus, J. Jacobus
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394724>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 06.03.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

JO. JACOBI LAUFFERI *,

Eloqu. & Histor. Profess.

QUIS SIT VERE LITERATUS
PRÆLECTIO.

SI Programmate meo vos decipio, si spem vestram deludo, si plura promitto, quàm teneo, nihil novi facio, mos seculi est: Librorum rubricæ præclara omnia promittunt, sed promittunt. Hic Οὐρανολογίαν tradit, iste Πανσοφίαν, ille arcana naturæ omnia in lucem se producturum dicit; sed si quis cupidus librum evolvit lector, proh Deum immortalem, quantum illi inest inane! quàm parum promissis stat auctor magniloquus! quantum à spe sua se dejectum videt curiosus lector! Ne igitur idem vobis accidat, *Aud. Honorat.* titulum Prælectionis meæ mutabo; non dicam, quis sit vere Literatus, hoc forsan me latet: dicam saltem quis mihi Literatus videatur. Σοφὸν δὲ εἶναι τὸν ἐπιγινώσκοντα τὸν σοφόν, *Sapientem esse oportet, qui, quis sit sapiens, dicere vult*, inquit Xenophanes apud Laërtium. (†)
Tan-

* Habita fuit hæc Prælectio litteraria, cum Eloquentiæ & Historiarum Professionem auspicaretur LAUFFERUS an. MDCCXVIII. Bernæ in Auditorio majori: Et digna omnino, quæ cum cæteris Cl. Viri Scriptis ab interitu vindicetur.

† Lib. 9. Segm. 20.

Tantum de me non præsumo. Nec vitio vertam
cuiquam, si mecum non sentit:

Nullius addictus jurare in verba magistri. (1)

Injurius essem, si alios in sensus meos cogere vel-
lem; stet sua cuique sententia, maneat libertas
cogitandi judicandique inter omnes æqualiter di-
visa. Non miror, alios meam non præ se ferre
faciem; si idem, quod habeo, cerebrum non
habent, cur mirer! Diversum est temperamentum,
educatio & institutio est diversa, diversa lectura,
ideæ sunt diversæ, quid mirum, si opiniones &
ratiocinationes etiam sunt diversæ? Nec is sum,
qui omnibus placere studeam, impossibile hoc
stultaque prorsus esset præsumptio: Et ut princi-
pibus placuisse viris, non ultima laus est, ita um-
braticis doctoribus, *Pedantibus* & inani placuisse
popello, parum gloriosum duco.

Ad vos redeo *Auditores Honorat*. Materia, quam
Prælectioni nostræ elegimus, satis est fecunda,
jucunda satis, apta Provinciæ, quam curæ nostræ
tradere voluit Summus Magistratus, literariæ, &
quod præcipuum rei caput est, juventuti, si be-
ne tractetur, utilissima. Nam, quod adolescen-
tulum pauci literas amant, quod plurimos per
vicos oscitantes incedere vides, quod in turpi
otio tempus consumunt, quod libros scientiam-
que omnem horrent, hoc est, quia, qualis re-
vera sit, *Literaturam* nesciunt; sordidam credunt,
moro-

(1) Horat. Epist. I. Lib. I.

morosam, tristem & severam, quod ergo illam non amant, mirum non est : Credunt jucunditatem & corporis cultum tollere omnem, misanthropiam inducere credunt, credunt illam jocos, lepores, hilaritatem pellere, imo omnes vitæ commoditates : Quid mirum, si illam abominantur? Inter tot millia, qui literas profiteantur, pauci sunt verè literati; officiunt juvenibus pseudo eruditi : Vident barbatos magistros scientiam præ se ferentes, fronte caperatos, cultu corporis sordidos, affectibus animi impotentes, in circulis vel ineptè loquaces vel stupidos, parasitos, procerum favorem indignis ambientes adulationibus; quid mirum, si generosa illorum pectora ejusmodi homines spernunt? quid mirum, si quisque horum dicit:

*quod sapio satis est mihi, non ego curo
Esse quod Arcesilas ærumnosque Solones,
Obstipo capite & figentes lumine terram,
Murmura cùm secum & rabiosa silentia rodunt. (1)*

Quoties ergo tales doctos vident juvenes, ipsam eruditionem contemnunt, credunt illam non nisi in abjectos cadere posse animos : Quod magistri hi agrestes, inculti & inhumani peccant, scientiæ tribuunt; sed falluntur : Hominum vitium est non eruditionis. Si quis igitur Literaturam puram & nativis suis coloribus ipsis depingeret, si à scholarum pulvere & pedantismi maculis purgatam daret & nitidam, qualis naturâ suâ est; si
osten-

(1) Pers. Sat. 3.

ostenderet, nihil in vita humana suavius esse, nihil magis animi tædium levare, nihil magis hominem polire jucundumque in quacunque conversatione reddere; si magnas animas, quas orbis miratur, illâ imbutas fuisse omnes; nec Scipiones nec Cæsares illam sprevisse diceret, nullus prorsus dubito, quin multi generosi juvenes ad illius amorem excitari possint. Et res revera ita se habet : Literatura enim est

- - - id quod
*Æque pauperibus prodest, locupletibus æquè,
 Æquè neglectum pueris senibusque nocebit. (1)*

Vos igitur, quos curæ meæ tradidit divina Providentia, *Adolescentes præstantissimi*, oro ne vos à Literaturæ studio absterreant constrictæ falsè eruditorum frontes, unde

Lepor & risus abiere salesque venusti. (2).

Si benevolas mihi præbere vultis aures, dicam vobis, qui mihi non videantur, etsi scientiam semper crepent, Literati; larvam ipsis detraham, & quo magis illos ab eruditione vera removero, eo magis naturalis Literaturæ pulchritudo exfurget.

Quoties ergo videtis hominem ventosum, scientiâ suâ inflatum imaginariâ, securè quæstiones difficillimas decidentem, meo periculo dicite, hunc hominem verè literatum non esse;
 agyrta

(1) Horat. Epist. I. lib. 1.

(2) Buchan. Francisc.

agyrta est, circumforaneus est, *ce n'est qu'un Charletan*. Nihil minus quàm altos spiritus gerit vera eruditio: (1) *Modestus esse & videri mavult doctus*. inquit Quintilianus, se ipse enim nescit, nescit ingenii humani imbecillitatem rationisque infirmitatem; se toties ab erroribus delusum scit, cum veritatem tenere putabat: de incertitudine, de vanitate scientiarum humanarum convictus, in illis non gloriatur, multum de se non præsумit, opiniones suas pertinaciter nunquam defendit; si quid ignorat, liberrime fatetur, persuasus, scire omnia hominibus datum non esse; cum Cleobulo exclamat

Ἀρυσία τὸ πλεὸν μέρος ἐν βροτοῖσι λόγων τε πλῆθος.
Imperitia in hominibus majori ex parte dominatur & verborum multitudo. (2)

Contraria omnia faciunt falsò eruditi, disputant, clamant, sudant, æstuant; nihil magis timent, quàm ne quid ignorare videantur; contradicentes ferre non possunt: Opiniones suas defendunt summa pertinacia, faciliusque quis eos ab omni vitæ statu, quàm ab opinione semel præconcepata dejecerit. Ejusmodi igitur docti, qui se errare posse, non credunt, qui ob levissimas causas dissentiunt, mox disputant, in rixas deinde prorumpunt, conviciis se invicem denique lacerant acerbis; mea quidem sententia verè literati non sunt; se ipsi non cognoscunt, nimium de se præsumunt, humanitatem, quæ præ-

(1) Lib. I. cap. 3.

(2) Diog. Laert. Lib. I.

præcipuum literati ornamentum est, non habent.
In media æris regione gignuntur tempestates,
grandines, tonitrua, fulmina, supremus & sub-
tilis æther perpetuò gaudet Sereno : Nondum
igitur tenet

Edita doctrina sapientum templa serena, (1).

Qui facile turbatur, quem acris bilis stimulat,
qui clamat, æstuat & spumat. Hæc est illa turba
semidoctorum, qui orbem libris & controver-
siis implent. Temperare mihi non possum, quin
locum ingeniosissimi *la Motte le Vayer* apprime
huc facientem adducam : (2) *Le plaisir de voir,*
inquit, *comme les dogmatiques s'entredechirent, &*
que ceux, qui ont le moins penetré dedans & qui
n'en parlent, que sur le rapport d'autrui, sont ordi-
nairement les plus opiniâtres & les plus animés à la
Dispute, quoi qu'ils combattent comme les Andabates
en aveugles, & qu'ils n'agissent que comme ces crieurs
publics, qui disent toutes les marques des choses per-
duës, bien qu'ils ne les ayent jamais vues.

His signis se produnt semidocti homines : Cla-
mant ubique & omnia levatâ, ut ipsi vocant,
manu emugiunt, multo discursu, anhelitu, jacta-
tione, gestu, motu capitis furentes. Jam colli-
dere manus, terræ pedem incutere, femur, pec-
tus, frontem cædere, mirè ad pullatum circu-
lum facit, dicit rursus noster Quintil. loco citato.

- - hæc

(1) Lucret. Lib. II.

(2) Epist. 101.

. . *hæc fatuo tenduntur retia vulgo.* (1)

Ne igitur vos linguæ volubilitate & elocutionis vehementia decipiant, ne inanium verborum torrens vos abripiat, ad res attendite animum, non ad externa; videbitis illos nihil nisi fumum vendere & inania verba. Nunquam decipient perspicacem, (2) μήτε ἡλικίαν τῷ λέγοντος ἐκάστω, μήτε σχῆμα ἢ δόξαν ἐπὶ σοφία αἰδέμενον, ἀλλὰ κατὰ τὰς Ἀρεοπαγίτας αὐτὸ ποιῶντα, οἱ ἐν νυκτὶ καὶ σκοτῶ δικάζουσιν, ὡς μὴ ἐς τὰς λέγοντας, ἀλλ' ἐς τὰ λεγόμενα ἀποβλέποιν, *qui neque aetatem dicentis cuiusque, neque habitum, neque de sapientia famam suspicit, sed qui cum Areopagitis idem facit, qui noctu & in tenebris judicant, ne ad dicentes, sed ad dicta respiciant.*

Videbitis multos, quos, si fidem illis adhibeatis, nihil latet, qui qualitatibus occultis muniti, vel, si elegantiores esse volunt, globulis cœlestibus & subtili materia instructi, arcana naturæ omnia detegunt. Hi cum materia striata utrumque polum & terræ centrum perrepunt securi; hi cum cometis ex uno in alium vorticem prolantur sine ullo periculo: His via lactea æque nota, ac ambulacra sua quotidiana; Stellas, quæ illam componunt, non minori certitudine numerant, quàm suos, quos in oculis habent nummos. Non eodem, quo Icarus damno, ad solem accedunt, magnitudinem ejus metiuntur, sine ullo detrimento; cum stellis errantibus errant
sine

(1) Buchan. Francif.

(2) Lucian. Εἰρηοτ.

sine ullo errore. Et etsi Diogenes horum unum vel alterum interpellat, dicendo: ποταῖος ἀπ' ἔρανῃ πάρεῖ, (1) à quo tempore è cœlo redux es, responsione dignum non judicant. Etsi Socrates intercedat, illosque interroget: πότερ' αὖ ποτε νομίσαντες ἱκανῶς ἤδη τ' ἀνθρώπων ἐσθῆναι ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιούτων φροντίζειν, (2) an, quia se res humanas satis cognoscere arbitrantur, ad illa rimanda veniant, statim cum indignatione illum rejiciunt tanquam insipientem & indoctum. In tam alto Scientiarum fastigio constituti, cœteros homines tam parvos stupent; mirantur, tam abjecti animi dari posse mortales, qui sua ipsorum cognitione contenti sint; cùm illi ingenio suo naturæ vastitatem æquent, nihilque incompertum habeant: Horum unicuique lubens dixerim, quod de Demea servus Syrus dicit:

Rideo hunc: primum ait se scire: is solus nescit omnia. (3).

Nec is mihi Literatus est, qui intempestivè & apud omnes de systemate suo & doctrina loquitur, qui in sæminarum circulis de Philosophia differit, qui indoctis militibus, quid sit *suppositum*, quid *persona* explicare vult; qui sui plenus nec loci, nec temporis, nec personarum habitâ ratione, quæ legit, effutit

.	.	.	.	inanes
Tom. VII.			D d	Hoc

(1) Laert. Lib. VI. Segm. 39.

(2) Xenoph. de fact. & dict. Socrat.

(3) Terent. Adelph. Act. Sc. 2.

*Hoc juvat haud illud quærentes, num sine sensu
Tempore num faciant alieno. (1)*

Si Arcefilaum audire vellent, diceret ipsis, nihil magis Philosophiæ proprium esse, quàm τὸ καὶ γόν ἐκείνων εἰδέναι, (2) singulorum tempus nosse. Haud sanè contemnenda eruditio est, in tempore occultare posse eruditionem. Unum, cùm mille hodie prostant, intempestivi ejusmodi literati exemplum afferam ex Tacito: (3) Cum Vespasiani exercitus Romam tenderet, Vitelliusque tremens legatos illi obviam mitteret, miscuit se legatis Musonius Rufus, Equestris ordinis, studium Philosophiæ & placita Stoicorum æmulatus: cæptabatque permixtus manipulis bona pacis ac belli discrimina differens, monere. Idque plerisque ludibrio, pluribus tædio, nec deerant, qui propellerent proculcarentque, nisi admonitu modestissimi cujusque & aliis minitantibus, omisisset intempestivam Sapientiam.

Si fortè vobis occurrit magister pallidus & lip-
pus, qui meditabundus incedit, qui acerbum in
vultu gerit rigorem, qui hominum commercia
fugit, quem nemo vidit ridentem unquam

- - - cui magna lubido tacendi
Atque supercilio brevior coma - - (4)

ne timeatis, hic, quem quærimus, Literatus non
est.

(1) Horat. Sat. 4. Lib. I.

(2) Laert. Lib. IV.

(3) Lib. IV. Hist.

(4) Juven. Sat. 2.

est. Etsi integrum memoriâ teneat Calepinum, etsi Homeri patriam & Anchemoli novercam sciat; etsi radices linguæ Arabicæ, Rabbinorumque farra-
ginem ad unguem calleat omnem, etsi memoria
ejus infinitis onerata sit factis, cum sensu com-
muni careat, cum vitæ usum nesciat omnem,
difficilis, tristis, morosus, literatus mihi non est.
Hic enim quoties pedem è musæo profert, tan-
quam in alium orbem delatus, cespitat, stupet
omnia, & ludibrio est omnibus. Huic

*populus ridet, multumque torosa juventus
Ingeminat tremulos nasò crispante cachinnos, (1)*

quoties ipsum vident. Si vera Literatura tales fa-
ceret homines, si eruditio tanto emenda esset pre-
tium, primus essem, qui vos ab illa absterrerem.
Nam quid juvat omnia scire præter ea, quæ ad
vitæ usum faciunt? Quid mihi scientia, quæ ne-
que mihi neque aliis commodum ullum affert,
quæ me nec urbanum, nec politum, nec offi-
ciosum facit, quæ tranquillitatem vitæ & jucun-
ditatem omnem tollit. Valeat eruditio. Non
quæro, quomodo guttulares suas pronuncient
Arabes; non curo, an Penelope fidelis manserit
Ulyssi; quot remigibus hic navigaverit, ignoro:
Qui primi Italiæ incolæ fuerint, nescio.

*Quid verum atque decens, curo & rogo, & omnis
in hoc sum.*

D d 2

Condo

Condo & compono, quæ mox depromere possim. (1).

Rursus si, qui solus doctus esse vult, videtis hominem, qui obliquis aliorum eruditionem aspicit oculis, nec is mihi eruditus erit. Sunt sanè ubique terrarum, quod pudendum dictu, præceptores, qui nascens discipulorum ingenii acumen ferre non possunt, illudque hebetant omnibus modis, auctoritati suæ illos alligare, iudiciumque illis demere summo nituntur studio, libros, quibus ad aliquam cognitionem pervenire possent, è manibus eripiunt; periculosos esse persuadent: Id tantum agunt, ut, quod ipsi dicunt, discipuli accipiant sine ulla contradictione, auctoritatis suæ præsidium in subditorum ignorantia quærunt: Scientes, se per præceptores suos in adolescentia indignis modis per ambages circumductos, idem faciunt suis discipulis, per eadem devia ducunt; etsi brevem & rectam ad cognitionem perveniendi ipsis ostendere possent viam. Statim ac eruditionis famam quandam acquisiverunt, desidiæ se tradunt; & ne juniorum quis palmam hanc sibi præripiat, cavent sedulò. Hos, ut solet, lepidè depingit Lucianus, dicens: (2)

ἽΟΙ δὲ καὶ ἀισθονται ἐξηπατημένοι, ὁψέποτε γέροντες ἤδη γενόμενοι, ὁκνεῖσι ἀναστρέφειν αἰδύμενοι, εἰ δὴ τει τηλικύττε αὐτὰς ὄντας ἐξομολογήσασθαι, ὅτι πράγματα παίδων ἔχοντες, ἔ συνήσαν ὥς τε ἐμμένεσι τοῖς αὐτοῖς ὑπ' αἰσχύνης, καὶ ἐπαινῶσι τὰ παρόντα, καὶ ὁπόσας ἂν δύνονται προτρέψασιν ἐπὶ τὰ αὐτὰ, ὥς ἂν

(1). Horat. Epist. I. Lib. I.

(2) Ερμότημ : ferè sub fin.

ἀν μὴ μόνοι ἐξηπατημένοι ὦσιν, ἀλλ' ἔχωσι παραμυ-
θίαν τὸ καὶ πολλὰς καὶ ἄλλας τὰ ὅμοια παθεῖν αὐτοῖς,
καὶ γὰρ αὐ καίκεινο ὁρῶσιν, ὅτι ἦν τ' ἀληθὲς εἰπωσιν,
καὶ ἐτι σεμνοὶ ὥσπερ νῦν, καὶ ὑπὲρ τὰς πολλὰς δοξά-
σιν, καὶ τιμῶνται ὁμοίως, *hi verò etsi sentiant, se
delusos, jam serò senes facti, retrogredi agrè ferunt,
erubescunt, si oporteat, tales cum sint, confiteri, se
puerilibus occupatos, id non intellexisse. Itaque in ijs-
dem manent ob pudorem, & laudant præsentia, &
quàm multos possunt, ad eadem incitant; ne soli erra-
verint, sed consolationem habeant, multos & alios cum
iis eadem pati. Deinde & hoc vident, si verum di-
cant, fore, ut non amplius clari, ut nunc, & aliis
superiores videantur & eodem modo honorati. Hinc
illæ lachrymæ. Ejusmodi hominibus profectui
cognitionis majus impedimentum non datur, pe-
stes sunt literarum. Illis dici potest, quod Fabio
M. dixit Scipio Africanus: (1) *Illud nec tibi in me,
nec mihi in minores natu animi sit, ut nolimus quen-
quam nostri similem evadere civem. Id enim non eo-
rum modo, quibus inviderimus, sed Reipublicæ & pe-
nè omnis generis humani detrimentum sit.**

Nemo minùs Literatus mihi videtur, quàm
qui unicè πρὸς τὰ ἄλφια studiis incumbit, quem
offa monet, cui venter ingenium acuit, quem
turpe lucrum ad scientiarum amorem excitat for-
didum & avarum; qui parasitus est, qui ex domo
in domum currit, qui potentium limina salutatur,
illorum captat favorem, illisque adulatur indigno
modo: Abjecti animi est. Vacuum cerebrum

D d 3

ha-

(1) T. Liv. Dec. III. lib. VIII.

habeat, oportet, qui consistere & secum morari non potest; qui læsà proximi famâ gaudet, qui urbis rumores excipit aliisque rursus narrat, qui quot vini cadi carnisque libræ per mensem in hac vel illa domo consumantur observat, qui mulieris ad instar scit

- - - *secreta novercæ*
Et pueri : quis amet, quis decipiatur adulter,
Dicet quis viduam prægnantem fecerit & quo
Mense (1)

Longè absit à nomine verè literati ejusmodi propudium.

Nec tandem is mihi perfectè Literatus est, qui os populi meruisse gaudet; qui vitreæ inservit famæ ineptus; qui somnum abrumpit, oculos hebetat, sanitatem minuit, ut nominis celebritatem acquirat, qui per totam vitam laborat in titulum sepulchri. Ego quidem, ut non spernendam, ita nec affectandam, nec anxie quærendam eruditionis famam existumo, & si tranquillitatis, somni, sanitatis dispendio venire debet, cum tali conditione non opto. Dicam potius cum Seneca: (2) *Magno impendio temporum, magna alienarum aurium molestia laudatio hæc constat: O hominem literatum! Simus hoc titulo rusticiore contenti: O virum bonum!*

Si igitur *Audit. Honorat.* stulta quorundam literato-

(1) Juven. Sat. 6.

(2) Epist. 88.

ratorum superbia vobis tædio est; si doctorum vos offendunt contentiones; si, qui solus in conversationibus sermonem occupat, vaniloquus Systematicus molestus est; si pallidus vos terret magister & morosus, si invidum non fertis literatum, si doctus vobis parasitus nauseam creat, si vanus celebritatis affectator contemptui vobis est, cogitetis, oro: hos omnes verè non esse literatos; longè alios facit literarum studium, si, quo debet, tractetur modo.

Quis mihi tandem verè literatus videatur, rogatis; dicam paucis: Is mihi Literatus est, qui legit, non tam ut doctior, sed ut fiat melior, qui non verbosam & vanam quærit scientiam, sed, quæ ad vitæ usum facere possunt, præcepta salubria; cui ingenium accunt, mores formant, animum poliunt & limant literæ: Qui se cognoscere studet & ex se alios; qui quo magis legit, eo magis ignorantiam suam videt, & eo minus de se ipse præsumit. Cui frons tristi non est exasperata gravitate; quem sales, lepores & joci comitantur ubivis honesti: Qui lenem & urbanam agit vitam; qui nec sibi ipse in solitudine, nec aliis in conversatione molestus est. Cæterum comis, blandus, facilis, bonus amicus, civis bonus, καλῆμερος, qui sibi & amicis morem gerit: Qui sibi nihil, aliis ignoscit omnia. Qui cum unoquoque pro conditione sua agit, balbutiens cum infantibus, non doctus cum indoctis, eruditus contra cum eruditis, vitiis exceptis Aristippo similis, quem omnis decuit color, (1) ἰκανὸς ἀρμώ-

Dd 4

σασθαι

(1) Diog. Laert Lib. II.

εασθαι καὶ τόπῳ, καὶ χρόνῳ, καὶ προσώπῳ, καὶ
 πᾶσαν περισσιν ἀρμονίας ὑποκρίνασθαι, qui omni
 loco & tempori & personæ servire, quique omnem ipse
 personam aptè sustinere possit : Officiosus erga omnes
 & humanus; quem optimi quique amicum op-
 tent. Tales Isocrates haud sine ratione doctos
 judicat, qui in rebus dubiis optimum eligunt,
 qui cum unoquoque secundum conditionem suam
 agunt, (1) καὶ τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἀηδίας καὶ βαρύ-
 τητας εὐκόλως καὶ ῥαδίως φέροντας, σφᾶς δ' αὐτὲς ὡς
 δυνατόν ἐλαφροτέρως καὶ μετριοτάτως τοῖς συνῆσι παρέ-
 χοντας, μηδὲ ἐξανισαμένους αὐτῶν, qui aliorum acerbitates
 & morositates blandè & facillè ferunt, se ipsos verò quan-
 tum fieri potest, moribus facillimis & moderatissimos
 illis, cum quibus sunt, exhibent; quique semper apud
 se sunt. Literati mei vita sit, qualis Pamphili sui
 fuisse dicit pater apud Comicum

facile omnes perferre ac pati
 Cum quibus erat cumque unà, iis sese dedere,
 Eorum obsequi studiis, adversus nemini,
 Nunquam præponens se aliis : ita facillimè
 Sine invidia invenias laudem, & amicos pares, (2).

Sit alius doctior, meus contrà urbanior sit litera-
 tus. Infinitis dictis memoriam habeat oneratam
 alius; meus valeat iudicio : Sciat alius, qui sint
 incolæ in luna cæterisque planetis, quidque in
 illis geratur; quid in corde suo sit, sciat meus.
 Cognoscat alius omnia; meus noscat seipsum :
 Jactet

(1) Panathen.

(2) Terent. Andr. Act. I. Sc. I.

Jactet alius scientiam; dicat meus sine ullo rubore, se nihil scire. Teneat alius memoriter seriem omnium Ægypti regum; officia humanitatis contra meus in numero habeat omnia. Capitet alius auram popularem; non curet illam meus: Plaudat illi insipidum vulgus; hunc meum probent pauci, sed boni. Tristi austeritate quærat alius sui æstimationem; meus morum facilitate: Sectetur alius titulos & honores; careat meus ambitione. Abripiat alius affectuum vehementiâ & eloquentiæ flumine homines, habeatque sectatores multos; meus contra animi tranquillitate gaudeat, sit licet solus. Clamet, disputet alius; meus sit quietus, non loquax; verbo

caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine & ira!
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures, portentaque Thessala rides?
Natales gratè numeras! ignoscis amicis?
Lenior & melior sis accedente senectâ!

Jam te agnosco, Salve Literate!

Natura & industria hunc meum faciunt Literatum. Oportet ingenium habeat promptum, spiritum sublimem, generosum pectus, judicium acre & naturalem ad literas amorem: Cogitet naturaliter, quæ omnium seculorum magni homines cogitarunt; sentiat, si quid eleganter scriptum legit, gaudeatque; si sublime quid in scriptis aliorum invenit, immoretur ei diu, sit hoc ipsi incitamentum, magna & sublimia quæque cogitandi: Si quid frigidum est vel pueriliter dic-

tum, malè ipsum habeat. Sunt natura sua multi adeò hebetes, crassi, stīpites & bardi, qui in iis, quæ maximè ingenium sapiunt, saporis nihil inveniunt, qui sublimibus non afficiuntur dictis, quos nec sales, nec lepotes titillant, sint licet venustissimi; hi in literis nunquam præcellent, etsi omnis adhibeatur industria. Et ut Musicus, quem dulcis & perfectā harmonia extra se non rapit, cujusque aures contra sonis non læduntur dissonantibus, perfectus nunquam erit; ita nec ille perfectus erit literatus, quem nec insipidè & pueriliter dicta offendunt, nec sublimia & eleganter expressa suaviter afficiunt.

Longè igitur errant, meā quidem sententiā, patres, qui rei familiaris subductā ratione filios statim, hunc ad mercaturam, ad militiam istum, illum ad literas destinant, velint, nolint, nunquam pensitatis ingeniis & inclinatione liberorum; hinc persæpè fit, ut, qui militiæ aptior fuisset, literis destinetur, & cum nullam propensionem sentiat ad literas, nec ingenium habeat ullum, per totam vitam necquicquam sudat miser, manet bardus infelixque est multo nomine. Sed si in puero ingenium micat, si inclinatio versus literas se prodit naturalis; tunc omnis adhibenda cura: Si ad ingenium felix accedit solers cultura, fieri aliter non potest, quin ad unguem fiat homo.

Nutricem, si fieri posset, sapientem cum Chrysippo vellem; saltem ne sit sermo ejus vitiosus, ne superstitionibus & inanibus fabellis alumni nutriat animum; ne diabolos pictos; horribilesque alias figuras ipsi ostendat, ne manducis, spectris,
larvis

larvis ipsum terreat: Ejusmodi enim terricula-
menta altissima tenero imprimunt vestigia cere-
bro, quæ per totam deleri vitam non possunt,
hominem timidum reddunt, quoties solus & in
tenebris est; imò fovemus sæpius ineptissimas,
quas nobiscum natas credimus, opiniones, quæ,
si rectè inspicias, non nisi ab ineptis sunt nutri-
cibus: Et quia hoc hominum genus plerumque
superstitiosum est, manibus illarum eximatur puer,
quàm citò fieri potest.

Parentes doctos voluit Quintilianus; mihi satis
est, si animi nobilitate vigent, si sunt generosi
& politi, si urbaniores vitæ consuetudinem ha-
bent: Plus enim patrium exemplum, plus lima-
ta hæc vitæ consuetudo in pueros potest, quàm
omnia alia præcepta, arte edocta. Amore po-
tius quàm metu filium ad officium impellant.

*Hoc patrium est, potiùs consuefacere filium
Sua sponte rectè facere, quàm alieno metu;
Hoc pater ac Dominus interest: hoc qui nequit
Fateatur nescire imperare liberis (1)*

inquit Micio apud Comicum.

Præceptores, quales voluerit Quintilianus, di-
cam: De pædagogis hoc ampliùs, inquit, ut aut
sint eruditi planè, quam primam esse curam velim,
aut se non esse eruditos sciant: nihil enim pejus est
iis, qui paulum aliquid ultra primas literas pro-
gressi

(1) Terent. adelph. Sc. I. Act. 1.

gressi falsam sibi scientiæ persuasionem induerunt. Nam & cedere præcipiendi peritis indignantur, & velut jure quodam potestatis, quo ferè hoc hominum genus intumescit, imperiosi, atque interim sævientes, stultitiam suam perdocent. Sit meus præceptor humanus & benè moratus, urbanæ rationem vitæ teneat omnem; non loquatur ut superior cum auctoritate & tristi severitate, sed ut amicus amico: Lusus sit ejus institutio, rogetur discipulus & laudetur. Non oneret nimis memoriam; paucis enim ad bonam mentem opus est literis, sed acuatur judicium, formetur mores: Amorem virtutis, & vitii fugam exemplis potius quam definitionibus doceat; idem, quod Horatii fecit optimus pater, faciat.

Sic me

*Formabat puerum dictis (inquit) & sive jubebat
Ut facerem quid: habes auctorem quo facias hoc,
Unum ex judicibus selectis objiciebat:
Sive vetabat: An hoc inhonestum & inutile factum
Nec sit, addubites! flagret rumore malo quum
Hic atque ille. (1)*

Nihil altius in mentem puerorum descendit, quàm notabilia virtutum vel vitiorum exempla; hæc institutio naturæ illorum quàm optimè convenit, exemplis quid fugiendum quid sequendum discunt sine ullo labore: Videat præprimis præceptor, ut discipulus non tam doctior fiat quàm moratior.

Bilem

Bilem mihi movent parentes, qui in re vestia-
ria, in suppellectili &c. magnifici, & in omnibus
aliis sumtuosi & liberales, in hoc uno parsimo-
niam laudant, in quo honestior esset prodigalitas,
scilicet in liberorum educatione. Hi filios suos
præceptoribus, qui quàm minimum pecuniæ po-
stulant tradunt, benèque de se actum putant, si
qui liberorum majori ipsis non venit pretio,
quàm cui eorum suorum curam gerit: Sibi
plaudunt, si ad abjectissima quævis ministeria illo
abuti, & si illum impunè contemnere possunt.
Sed quid boni; per Deum vos oro, ab ejusmodi
vili mancipio discere potest puer ingenuus? an
ejusmodi animus servilis generosi quid illi inspi-
rare? an mentem ejus polire poterit, qui ipse
agrestis & incultus est? an discipulus, quem a
parentibus contemptum videt, honorabit præcep-
torem? an scientiam amabit, quam ipsi paren-
tes spernunt.

*Dii majorum umbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesque crocos, & in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco - - - - - (1)*

Stomachum rursus mihi movent orbiliones inhu-
mani: qui sui impotentes, omnem bilem in mi-
seros evomunt discipulos, qui ob levissima delicta
illos lacerant sine ulla misericordia, nunquam co-
gitantes, in teneram & injuriis obnoxiam ætatem
nemini cuiquam nimium licere debere: Faciunt
cru-

crudelitate sua hi carnifices, ut etiam adultâ ætate discipuli illos fugiant

- - - *ut Drusonem debitor æris. (1).*

utque per totam postea vitam extimescant, quoties librum vident. Inhumani hi pædagogi optima sæpius perdiderunt ingenia. Meus contra præceptor omni humanitate & lenitate ad studiorum amorem alliciet pueros, (2) & *cavebit imprimis, ne studia, qui amare nondum potest, oderit, & amaritudinem semel præceptam ultra rudes annos reformidet.*

Magnum felicitati pondus addere (3) putavit quisquis Alcibiadis encomium ob hippodramiæ victoriam in Olympicis scripsit, ex magna & præclara civitate ortum esse; majus mihi videtur, bonis & generosis prognatum esse parentibus; majus adhuc, perspicacem, præjudiciis liberatum habere præceptorem & urbanum; omnium maximum verò, naturam habere bonam, spiritum acrem & ingenium subtile: Absque enim natura, necquicquam sunt reliqua omnia. Nam & in magnis civitatibus dantur homines abjecti animi, & ex ingeniosis parentibus sæpè gignuntur stupidi & bardi, nec ex quovis ligno præceptor optimus Mercurium facere potest: Ingenium contra sæpius loco horum omnium est; tanta enim ejus potest vis, ut ex educationis præjudiciis & mala emergat consuetudine, ut, victis omnibus impe-

dimen-

(1) Horat. Sat. III. Lib. I.

(2) Quintil. Lib. I. cap. I.

(3) Plutarch. *in* B. Demosth. ab initio.

dimentis, unum sibi sufficiat, ut & patriæ & parentum obscuritatem dissipet, totoque effulgeat orbe. Sed si benignum hæc omnia in unum contulit fatum, si natura, si patria, si parentes, si præceptores sunt boni, in humanis majus sperari non potest. — Videbunt ergo parentes, ut tanta spe dignus evadat filius, non parcent illi sumtibus, nec præceptor labori, nec deferet hic discipulum etsi jam provectioris sit ætatis.

Hoc maxime peccare mihi videntur plerique patres, quod filiis citius, quàm par est, præceptores adimunt: Illâ ætate qua sanguis æstuat, qua à violentissimis affectibus in quævis præcipitia rapiuntur, quâ maximè duce opus haberent, plerumque sibi ipsi permittuntur; illo tempore, quo adolescente judicio maximos in scientiis progressus facere possent, institutio cessat, ac si jam omnia scirent. Qui id faciunt patres, cur querantur, non habent, si filii, fræno laxato, turbulentibus affectibus in omne nefas ruunt, si tot sumtus sunt supervacanei, & irriti tot labores; si quæcunque didicerunt, in spem futuræ didicerunt oblivionis. Cum candet ferrum, tunc cudendum, tunc formanda argilla, quando quàm maximè est apta, tunc viæ duce opus habet adolescens, quando cum Hercule in bivio constitutus deliberat an ad dextram, an verò ad lævam eundum sit; quam enim tunc eligit viam, per totam postea vitam tenebit.

Adolescens igitur meus literatus, manibus præceptoris tarde emissus, si semel rectam insistit viam, hilari animo deinde ad metam perget felicem

licem : Ducem viæ & rectorem habebit animum, ingenium ipsi prælucebit; exemplo patris & præceptoris monitis devia vitabit & offendicula quævis : Solus in via nec sibi ipse tædio erit, nec rursus aliis, cum quibus est, molestiam creabit. In solitudine, in hominum commercio illum vobis ostendam, facite periculum *Ludit. Honorat.* solertem dabo, dicetis semper eundem esse literatum.

In solitudine : Nunquam minùs solus est, quàm cum vel maximè solus esse videtur. Ab aliis secluso totum hominum genus præsens est, naturam humanam scrutatur, ex se judicat alios. Conversatur cum viris omnis ævi maximis; scripta illorum præclara, quæ cursum omnium seculorum sustinent, legit, in iisque oblectamentum quærit suum : Bibliothecam ergò sibi comparat parvam quidem, sed selectam, hanc cum Osmandua Ægypti rege τὸ τῆς ψυχῆς ἰατρεῖον appellat : Omnia legere, non gloriatur, sed bona legere, hoc maximè gaudet. In librorum lectura non syllabas, non verba, sed sensum communem, & rerum pondus & præcepta vitæ quærit salubria; non definitiones aliorum & distinctiones pueriliter memoriæ tradit, sed ipsam rerum naturam penetrare studet; quod si ipsi contingit, definitionibus opus non habet. Ad solida cum sufficiat, in futilibus non atterit ingenium : Metaphysica & ideas abstractas, quæ ad vitæ usum non faciunt, relinquit aliis; non curat quæstiones curiosas & inutiles Scholasticorum : Si Sophisma aliquod vel Syllogismum solvere non potest, non cruciatur, nec propterea vitam tædio finit, ut
Rultè

Stultè fecit Stilponis Megarensis Antagonista. Non auctoritate, non memoria stat: Judicio clarorum virorum multum tribuit, aliquid etiam suo vindicat. Non tantum ex Commentario sapit, nec tantum dicit: (1) Hæc Zeno, hæc Cleanthes &c. Aliquid de suo ipse profert, audet ipse aliquid. Cum æquè ac alii cerebrum habeat, cogitat, se non minus quam alios de rebus judicare, maximosque viros non tantum æquari, sed & superari posse, imò & errare; in nullius ergò jurat verba; cognitionem rerum in medio omnium positam credit: Inquirat ergò ipse in veritatem, proprio stat talo; generosior est, quàm ut odium, amorem, opinionem, judicium non nisi indita habeat & jussa. Legit ergò libros sine præjudicio; probat, quæ probanda; rejicit quæ rejicienda; quæ obscura sunt, fatetur se non intelligere; admiratur, quæ sublimia: Occasione lecturæ reliqua præclara omnia meditatur. Non tamen eò usque se libris tradit, ut propter illos hominum obliviscatur; si spiritum fatigatum, si vires exhaustas videt, si nimiam meditationem morositatis quid sibi contrahere sentit, relinquit libros, hominum urbanioris notæ commercium quærit, exhilarat animum, ridet cum illis & jocatur honestè. Idem cum Euripidis Menelao dicit

- - - - ἡ δ' ὁμιλία
πάντων βροτοῖσιν γίνεται διδάσκαλος. (2)

Tom. VII.

E e

Com.

(1) Vide Senec. Epist. 33.

(2) In Andromach.

Confabulatio omnium hominibus fit magistra. Tanti ipsi non sunt libri, ut propterea amicos negligat; non tanti facit mortuos, ut propterea viventium commercium fugiat. Jocari, cantare, armis, venatione &c. corpus exercere, turpia non putat; Sufficit ad hæc omnia, & mixturâ hâc jucundâ se verè literatum probat.

In conversatione & in circulis non solus sermonem occupat, dat locum sua dicendi unicuique: plura audit quàm dicit, nec scientiæ nec ingenii sui est ostentator, nec alienæ laudis obtrektor: Equò animò fert alios secum eadem non sentire. Disputat rarò, rixatur nunquam, obtortò alios collò in suam sententiam trahere non laborat: Cedit facilè, faciliùs adhuc, si erravit, errorem agnoscit. De se nihil, pauca de aliis loquitur; personæ, tempori, loco se accommodat: non est curiosus. Rigidus aliorum non est censor; pro suo modulo unicuique permittit vivere, vel si quid culpandum in amico est, præsentis dicit; non vellicat absentem unquam. Characteres, mores, consuetudines hominum observat; male dicum, læsâ proximi famâ gaudentem, invidum, querulum, percunctatorem, garrulum, adulatorem fugit,

*- . . . absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante: Solutos
Qui captat risus hominum famamque dicacis:
Fingere, qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit, hic niger est, - . . (1)*

hunc

hunc cavet : Bonâ contrâ bonorum delectatur conversatione ; si candidas invenit animas , si homines politos & urbanos videt , his se adjungit , horum commercio magis magisque se polire studet ; ex his jucunda literata omnia audit , suaque vicissim profert : Horum sermonibus & jocis urbanis exhilarat mentem , reficit vires , ut postea animus ad seria fiat aptior. Optimos quosque semper sibi facere nititur amicos , & horum imitatur mores.

Exemplo igitur patris , præceptoris monitis & urbanorum hominum consuetudine & familiaritate mores formatus , optimorum librorum lectione animum imbutus , adultâ satis jam ætate , demùm exteris se credit terris meus literatus , peregrinatur , non tantum ut montes , silvas , flumina , campos à patriis diversos videat , sed ut exterorum conversatione nationis suæ vicia exuat : Iter suscipit , non tantum ut ædificia , turres , urbes videat , sed ut educationis præjudicia deponat. Doctos & ob eruditionem claros visit viros , non tantum ut se illos vidisse gloriari possit , quod multi faciunt , sed ut animum suum eccellente quaque cognitione imbuat. Si antiquam aliquam Inscriptionem , si Gothicum Manuscriptum , si Nummum oblitteratum explicare non potest , non admodum laborat ; diversos potius diversorum populorum cultus , religiones , placita , instituta , leges , consuetudines , inclinationes , temperamenta observat diversa , ut de quaque re cum cognitione judicare possit. Equus rerum æstimator , quæ in exteris laudanda invenit & imitanda , imitatur & laudat ; quæ in natione sua culpanda videt ,

Spiritum, ingenium, eruditionem, bonas consuetudines, elegantes mores arctis patriæ finibus non includit, quod plerumque vitium est eorum, qui extera non viderunt : Dari apud omnes nationes excellentia ingenia, dari urbanos, doctos, officiosos homines, in comperto habet : Exterus igitur, concivis, idem ipse est,

Tros Rutulusve fuit,

modò sit honestus, ulterius quærit nihil. Nullam igitur nationem spernit, nullum hominem, dat unicuique, quam debet, laudem sine invidia. Humanarum ita rerum cognitione imbutus, optima doctrina animum instructus, exteris, qui publici saporis non sunt, haud ignotus, à præjudiciis liberatus, cum divino illo Horatii : *Nil admirari in patriam tandem redit*. Redux dat se civitati, dat se amicis totum ; omnia humanitatis officia exercet erga omnes : Honores nec affectat, nec detrectat ; non ambit sollicitè munia publica, nec si offeruntur rejicit, id unicè videt, ut patriæ utilis esse possit.

*Si quisquam est qui placere se studeat bonis
Quàm plurimis, & minimè multos ledere
In his hic meus nomen profitetur suum. (1)*

Reliquam deinde leniter agit vitam, æquus erga omnes, charus amicis, civibus charus, ipse animo tranquillus & hilaris, potens sui, nec sperans

(1) Terent. Eunuch. Prolog.

rans nec metuens multa. Qualis erga homines & in societate est, habetis meum Literatum; qualis erga Deum fit, alia dissertatione, si occasio dabitur, dicam.

Quid dicitis jam, futuri mei *Auditores Præstantissimi*, an ejusmodi literatus fugiendus, an potius amandus & bonis quibusvis exoptandus? An non nobilem quemdam ardorem sentitis iisdem vestigiis insistendi? Generosa habetis pectora? non vultis agrestes esse & inculti? Sequimini meum Literatum. Vultis animum polire, mores formare, ingenium acuere? colite literas & literatorum conversationem. Ab optimis quibusvis æstimari vultis? vultis patriæ, amicis utiles esse? facite, quod meus facit Literatus. Vultis lenem agere vitam & urbanam? animi tædium levare, sedare affectuum perturbationes, mentis ægritudinem pellere vultis? quis nollet? sequimini literaturam; non est ex tetricis, non ex morosis, ridentem & jocantem ferre potest, reliqua vitæ oblectamenta non pellit, sed salem potius illis & jucunditatem addit: Non sibi soli postulat te vivere & suâ causâ excludi cætera gaudia,

*Verum ubi molestum non erit, ubi tu voles,
Ubi tempus tibi erit, sat habet, si tum recipitur. (1)*

Hinc omnis ævi maximi illam merito amarunt viri: Vultis exempla? Infinita prostant, Imperatores, Reges, exercituum Duces invictos nume-

E e 3

rat

(1) Terent. Eunuch. Act. III. Sc. 2.

rat inter amatores suos : Clarissima quæque capita , quæ rerum summam tenuerunt , quæ famâ suâ rotum implerunt orbem , quæ splendore suo omnium seculorum tenebras dissiparunt , illi se dedere non erubuerunt , cur vos erubesceretis ?

Stat igitur vobis Sententia tam magna exempla sequendi ? habebitis me socium. Ideam quidem mei Literati me assequi non posse lubens fateor , sequi tamen præ me fero. Si quæ ad veram Literaturam ducit , ingredi vultis viam , chari mihi eritis ; habetis me comitem non tristem , non morosum ; id semper agam , ut ex vestro commodo meum mihi parem commodum. Præter lectiones ordinarias de tempore in tempus & quando commodum erit , dabo extraordinariam , ad quam invitatos volo sine discrimine omnes Literaturæ amatores. Fortunet cœpta nostra summus DEUS.

